

ATTİLÂ İLHAN'IN SON DÖNEM ŞİİRLERİNİN SÖZ VARLIĞI

Gülay ARIK*

Öz: Attilâ İlhan, Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında şair, romancı, eleştirmen, senaryo yazarı, gazeteci ve düşünce adamı olarak çeşitli türlerde eserlere sahip bir edebiyatçıdır. Çok yönlü bir edebiyatçı olsa da Attilâ İlhan'ın şairliği daima ön planda olmuştur.

Attilâ İlhan günlük hayatında halkın içinde yaşamayı tercih etmiş; oldukça sade bir yaşamı seçmiş ve bunu da eserlerinde ustalıklı yansıtmıştır. Son dönem şiirlerinde bu etki çarpıcı biçimde gözler önüne serilir. Şair kimliği ile Attilâ İlhan, duygu dünyasını eserlerine yansıtırken yerelle modernliği, sadelikle ihtişamı harmanlamayı başarabilmiş bir şairdir. Özellikle çocukluk yıllarında tanıştığı şiirle hayatının ilerleyen döneminde bağımlı daha da güçlendirmiş ve eşsiz eserler ortaya koymuştur.

Türk edebiyatına 12 şiir kitabı kazandıran şair, zihni ve hissi anlayışını döneminin ruhu ile yoğurarak sunmuştur. *Korkunun Krallığı (1987)*, *Ayrılık Sevdaya Dahil (1993)*, *Kimi Sevsem Sensin (2002)*' şairin son dönem şiir kitaplarıdır. Çok yönlü bir perspektife sahip bu şiirler incelendiğinde, kelimeler *evren / zaman, bitki, hayvan, insan, maddi kültür ve manevi kültür* olmak üzere altı kategoride tasnif edilmiştir. Tasniflenen kelimeler şiirdeki bağlamıyla semantik açıdan incelenmiştir. Attilâ İlhan'ın son dönem şiirlerinden hareketle şairin duygu ve düşünce dünyasına ulaşmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Attilâ İlhan'ın şiirleri, Söz varlığı, Anlam bilim*

VOCABULARY OF THE LATEST POEMS BY ATTİLA İLHAN

Abstract: Attilâ İlhan is a literary writer who has works in various genres as poet, novelist, critic, writer-writer, journalist and thinker. Although he was a versatile literary writer, Attilâ İlhan's poetry was always at the forefront.

Attilâ İlhan preferred to live in public in his daily life; He chose a very simple life and reflected this in his works. This effect is striking in its recent poems. With his identity as a poet, Attilâ İlhan is a poet who has managed to blend locality with modernity, simplicity and glory while reflecting the world of emotion. Especially in his childhood, he improved his ties with his poetry and produced unique works.

The poet, who provided 12 books of poetry to Turkish literature, presented his mind and sentence concept by kneading with the spirit of his period. Şiir *The Kingdom of Horror (1987)*, *Inclusion in Love (1993)*, *Kimi Sevsem Sensin (2002)* Ayr is the poet's recent poetry books. When these poems with a multifaceted perspective are examined, the words are classified in six categories as universe / time, plant, animal, human, material culture and spiritual

ORCID ID : 0000-0001-2345-6789

DOI : 10.32126-akrajournal.521530

Geliş tarihi: 03 Şubat 2019 / Kabul tarihi: 29 Mart 2019

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı.

culture. The classified words are examined from the semantic point of view in the poem. Attilâ İlhan's poems of the last period of the poet's movement and the world of thought was intended to reach.

Key Words : *Poems of Attilâ İlhan, Vocabulary, Semantics*

Giriş

Söz varlığı, bir dilin seslerinin bir araya gelmesiyle kurulan simgeler, kodlar ya da dil bilimindeki göstergelerin zemininde o dili konuşan toplumların kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürün yansıtıcısıdır. Temel sözcüğünün iskelet sistemini kelimeler oluşturur. Ancak; bir milletin hafızasının bütünü olup psikolinguistik, sosyo dil bilim, dil felsefesi, anlam bilim, tarihsel dil bilim, etimoloji, gösterge bilim, davranış dil bilim, metin dil bilim gibi birçok alanı içine alan oldukça kapsamlı bir alandır. Dolayısıyla yazılı (roman, hikâye, şiir vb.) gibi anlatımlar, vuku bulduğu dönemin şartlarına uygun bir biçimde yorumlanmalıdır.

Bu araştırmada, şairin son dönemde yazdığı *Korkunun Krallığı* (1987), *Ayrılık Sevdaya Dahil* (1993), *Kimi Sevsem Sensin* (2001) adlı şiir kitapları seçilmiştir. Son dönem şiirlerinin kelime dünyası bu araştırmanın iskeletini oluşturmuş ve kelimelerin kavram alanları şiirde yer aldığı bağlamda farklı tasniflere tabi tutulmuştur. Özellikle araştırmaya ilk olarak kelimelerin tespiti ile başlanmış ve kelimeler kavram alanlarına göre tasniflendirilmiştir. Semantik açıdan kavram alanına dâhil edilen kelimeler, daha sonra şiirlerin manası bakımından incelenerek farklı bir bakış açısıyla tekrar yorumlanmıştır.

Bu araştırmada şairin hayatına ve eserlerine sıkça başvurulmuştur. Attilâ İlhan'a dair bilgiler, şairin en yakın çevresinden alınmış ve şairin duygu ve düşünceleri konusunda bilinmeyenlerin bir nebze de olsa ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

Şair Kimliğiyle Attilâ İlhan

İlhan, şiirlerinde mahlas kullanmıştır. Gözlük kullanması sebebiyle bazı şiirlerinde *Gözlüklü Hamdi* mahlasının yanında sinema senaryoları ve romanlarında *Ali Kaptanoğlu*, eleştiri yazılarında *Abbas Yolcu*, *Ömer Haybo* ve *Tıla Han* mahlaslarını kullandığı görülmektedir.

İlhan, şiir yazarken şiirlerini önce taslak olarak hazırlar, sonra ise taslaklar üzerinde titizlikle çalışarak şiirlerini olgunlaştırır. Sağlığında gerekli düzenlemeleri yapmadığı taslak hâlindeki şiirlerinin yayınlanmasını arzu etmemiş ve vasiyeti gereğince bu şiir taslakları ölümünden sonra yok edilmiştir (Solmaz İlhan, *Kişisel İletişim*, 25 Nisan 2017).

İlhan, daima halkın içinde olmuştur. Evinden Taksim'e oradan Dolmabahçe'ye yaptığı yürüyüşlerde İstanbul, İlhan'ın şiirlerinin ruhuna işlemiştir. Her

gün bir iki saat yaptığı gezilerle doğayı ve insanları gözlemleme fırsatı bulmuş; bunu şiirlerine ustalıkla yansıtmıştır. Özellikle İstanbul'da boğaz turu yapmak, sütlaç yemek ve denize nazır çay içmek İlhan'ın en büyük tutkusudur. Hayatı, olağan akışıyla yaşayan İlhan'ın eserlerinin temelinde bu sadelik yatar (İsmail Sürücüoğlu, Kişisel İletişim, 25 Nisan 2017).

Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Yahya Kemal gibi edebiyatımızın önemli isimlerini şiir için düstur kabul eder.

Garipçiler ve İkinci Yenicilerin ürünlerini şiirin ruhuna uygun bulmaz. Bu şiirler İlhan'a göre 'çeviri şiir'dir. Bunu şiirin ruhuna aykırı bulur. Şiirin estetiği dikkate alınmadan yazılanları şiir kabul etmez. Bu sebeple Mavi Hareketi'ni başlatır. Bu yüzden Garip hareketinin aksine, imajları ve muhtevayı bütünleştirir, toplumsal mesajları estetik bir süzgeçten geçirerek sunar (Çelik, 2007: 23).

Şaire göre, şiirde muhteva ve biçim birbirini tamamlayıcı iki önemli unsurdur. Dolayısıyla biri diğerdinden üstün olamaz. Özellikle aşk, aşkın hâlleri ve imkânsız aşk bireyci şiirinin merkezinde yer alır. Bunun yanı sıra cinsellik, aşk, korku, yalnız kalma endişesi, gerilim, ölüm korkusu, kaçış son dönem şiirlerine damga vuran temalardır. Toplumcu çizgide oluşturduğu şiirlerinde ise savaş, özgürlük, işçi sorunları, geçim sıkıntısı gibi konulara yer vermiştir. Paris'te kaldığı süre içinde kavradığı ve benimsediği Toplumcu Gerçekçilik anlayışına uygun şiirler oluşturmuş ve bu bağlamda şiirleri politik bir düzleme doğru evrilmiştir.

Şiir ve diğer edebî türlerdeki eserleriyle döneminin siyasi anlayışını ve iktidarın uyguladığı kısıtlayıcı yöntemleri oldukça ağır bir dille eleştirmiş; yanlış olduğuna inandığı her türlü uygulamanın cesurca karşısında durmayı başarmış bir aydındır. Döneminin koşulları gereği bunu başarabilmek oldukça önemlidir.

Yaşadığı coğrafi alanlar da şair için önem arz etmektedir; köy ve şehir hayatını tecrübe etme fırsatını bulmuş ve bu mekânlar, şiirlerini besleyen kaynaklar olmuştur. Yaşadığı her yörede meydana gelen toplumsal olayları dışarıdan bir seyirci gibi değil bizzat olayların özüne inerek edindiği izlenimleri şiirlerinde ortaya koymuştur. Özellikle kaçış, bunalım, gerilim, imkânsız aşklar' gibi konuların merkezinde toplum dışına itilmiş insan tipini anlatır.

O, her zaman halkının sorunlarına duyarlı bir sanatçıdır. 'Bir ülkenin gerçek yaşantısı, ancak şairlerin prizmasından geçerek, halkına yansır, beşerî ve sosyal düzeyde gerçek anlam kazanır.' sözleri bunun apaçık göstergesidir (İlhan, 2015: 26).

Attilâ İlhan'ın kendine özgü bir tarzı vardır. Ancak, gençlik döneminden başlayan süreçte şiir üslûbunun oluşmasında çok farklı alanlardan kişilerden etkilenmiştir. Kitaplarında bu duygu ve düşüncenin etkisi ön plana çıkar.

Özellikle ‘Duvar’ şiir kitabında Nazım Hikmet’in yanı sıra halk edebiyatının önemli isimlerinden Dadaloğlu, Dertli, Köroğlu, Karacaoğlu, Pir Sultan Abdal, Gevheri’nin izleri görülmektedir. Ayrıca, şiir dünyasının önemli isimlerinden Faruk Nafiz Çamlıbel ve Ahmet Muhip Dranas’ın romantizmi de onun şiirlerinde görülür. Yurt dışında kaldığı dönemlerde farklı alanlardan insanları tanıma fırsatı bulan İlhan, 1951 yılında yönünü Batı’ya çevirir. Rus yazarlardan Lermontov, Mayakovski, Plakhaniv ve Tatar Sultan Galiyev de onun duygu ve düşünce dünyasını beslemiştir. Attilâ İlhan, bu geniş çerçevede, şiire Nazım Hikmet etkisiyle oluşmuş toplumcu çizgide başlar. Duvar’da ‘Hürriyet Yürüyor, Karanlıkta Kaynak Yapan Adam’; Sisler Bulvarı’nda; Yer Altı Ordusu, Barak Muslu Mezarlığı, Bursa’dan Yaylım Ateş; Yağmur Kaçağı’nda Acı Ninni bu damarın ürünleridir. 1940’lı yıllarda halk şiiri kaynaklarını kullanma eğilimi, biraz da resmî ideolojiden kaynaklanmıştır. Halkevleri ve köy enstitüleri bu ideolojinin kurumlarıdır (Çelik, 2007 : 23). Şair yazdığı şiirlerde gözlem ve muhakeme yeteneğini gözler önüne serer.

Halk şiirinin dilimize, şiirsel akışkanlığımıza kazandırdığı birikimlerden diğer şairler gibi yararlanmış, şiirine varsıllık kazandırdığı umuduyla neredeyse türkülerden dizeleri olduğu gibi almıştır. Şiirde halkçı yaklaşım ön plandadır. 1960’lı yıllarda devrimci halk şiirinin temsilcisidir ve divan şiirini benimsemiş olsa da zaman zaman halktan kopuk saydığı için eleştirdiği de olmuştur.

Derin bir müzik kültürüne de sahip olan İlhan, şiir kitaplarında müzik makamlarına yer vermiş hatta ‘Korkunun Krallığı’ ve ‘Tutuklunun Günlüğü’ isimli kitaplarının ‘İncesaz’ bölümlerinde çeşitli makamlara şiirler yazar. Şairin şiirleri ‘Şehnâz, Hüzzam, Acemaşirân, Hisarbuselik, Şetâraban, Sûz-i dilârâ, Bestenigâr’ makamlarına yazılan şiirler yeniden bestelenmiştir (Yakup. Çelik, Kişisel İletişim, 12 Nisan 2017).

Özellikle Şehnâz şiirinde ‘Korkunun Krallığı’nda yer alan ‘İncesaz’ bölümü, ‘Yasak Sevişmek’teki ‘Şehnâz’ faslı, ‘Tutukluğun Günlüğü’ndeki ‘İncesaz’ bölümleriyle aynı damardan ortaya çıkmaktadır. Zaten şiirlerin ilk yayınlandığında İncesaz / 2 adıyla çıkması da bunu göstermektedir. (İlhan, 1986: 41-43)

Şairin şiirleri farklı türde müzik yapan birçok sanatçı tarafından kendi tarzlarında müzikal olarak tekrar yorumlanmıştır. Bu etki günümüzde de devam etmektedir. Şairin birçok şiiri bestelenmiştir.

Tasavvuf, İlhan için oldukça önemlidir. Tabiatı farklı bir gözle değerlendiren. Tabiat ve tasavvufu harmanlayan ‘Ne kadınlar sevdim zaten yoktular’ şiirinde görünüşte bir kadına hitap ettiği düşünülse de özü itibarıyla bu şiir tasavvufun varlıkta birlik anlayışına vurgu yapar. Şiirin temelinde hiçlik

vardır. Dolayısıyla İlhan'ın şiirlerinin derinliğine etki eden unsurlardan biri de tasavvuftur.

Şair, şiirlerinde mesaj kaygısı çeker. Her şey onun için 'insan' ı anlama ve insana ait olanları bulup ortaya çıkarma düşüncesinden kaynaklanır. Değişik kültürlerle ruhî ve hissî dünyasını besleyen Şair için eserlerinde ulaşmaya çalıştığı asıl amaç her zaman 'halka ulaşabilmek' olmuştur. Ona göre, kültür emperyalizminden kurtulma reçetesi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılaplarıdır. Atatürk, onun için bağımsızlığın ve Türklüğün sembolüdür. Atatürk'e duyulan bu hayranlık şairin hemen hemen bütün eserlerinde gözlemlenmektedir.

Şair, ilklerin öncüsü olmuştur. Her şiir kitabının sonuna Meraklısı İçin Notlar ve Meraklısı İçin Ekler bölümleri ilave etmiştir. Bu açıdan İlhan'ın şiirleri kadar, şiirinin hesabını vermeye çalışması da önemli bir tutumdur. Başka bir yenilik de Sisler Bulvarı'nda yaşanmış; geleneksel imla terk edilmiştir. Fransa'da kaldığı süre içinde bazı Fransız şairlerinin etkisinde kaldığından böyle bir yola başvurduğunu söyleyebiliriz Daha sonra İlhan'ın bu tarzı bazı edebiyatçılar tarafından da benimsenmiştir.

Biket Hanım, Attilâ İlhan'ın ölümünden kısa bir süre önce yaşadığı bir anıyı şöyle ifade eder:

Attilâ'yla yaşadığım, onun sevdiği, inandığı, önemsedığı ve gurur duyduğu, üstelik kitabını (Sırtlan Payı) ithaf ettiği bir kadın olduğum için çok şanslıyım. Aramızdan ayrılmadan önce, iyi, kötü ne çok şey yaşamışız diye bir söz sarf edecek oluyorum, beni hemen susturuyor...Asla...diyor...Seninle yaşadığım kötü hiçbir anımı hatırlamıyorum...Attilâ İlhan'la beraberliğimizi, yine onun beni müthiş etkileyen bu sözleri ne kadar güzel ve doğru anlatıyor. (Çelik, 2006: 29).

Şairin Son Dönem Şiirlerindeki Söz Varlığı

Attilâ İlhan'ın son dönem şiirlerinin yer aldığı *Korkunun Krallığı* (1987), *Ayrılık Sevdaya Dahil* (1993), *Kimi Sevsem Sensin* (2001) adlı şiir kitaplarındaki kelimelerin sınıflandırılması sonucunda *evren, zaman, bitkiler, hayvanlar, insan, maddi kültür ve manevi kültür* ana başlıklarıyla yedi kategoriye ulaşılmıştır. Kategorilere alt başlıklar eklenmiştir. Bu kategoriler, kelimelerin şiirdeki bağlamı içinde değerlendirilmiş ve şu sonuçlara varılmıştır.

1. Evren

Evren kavram alanında kullanılan kelimelerin semantik açıdan verdiği mesajlar, şairin duygu ve düşünce dünyasına ait izler taşımaktadır. Bu bağlamda deniz kelimesi, şairin hayatında önemli bir yere sahiptir. Deniz ve deniz ile ilgili her şey şairin ilgi alanına girer. *Boğaz, dalga, deniz, denizkızı, gemi,*

güverte, havuz, iskele, kaptan, su kayağı, körfez, kumsal, liman, plaj, sahil, sandal, vapur, yelkenli gibi kelimeler ön plana çıkar.

2. Zaman

Zaman kavram alanında yer alan kutlama ve özel günler başlığı altında kullanılan kelimeler oldukça sınırlıdır. Burada dikkat çeken 23 Nisan kutlamalarıdır. İstanbul'daki askerî öğrencilerin kutlamasını şiirleştirmiştir. Bunun dışında balo, cümbüş, eğlence, şehriyân, yılbaşı şiirlerinde kullanılmıştır. Mevsim kategori-sinde ön plana çıkan kelime sonbahar olmuştur. Şairin, bu mevsimi sık kullanması ruh dünyasına yalnızlık ve ölüm duygusunun hâkim olduğu izlenimini vermektedir. Ayrıca zaman, gün, ay ve yıl kavramları içeri-sinde olumsuzluğu çağrıştıran gece kelimesi de sıkça kullanılmıştır.

3. Bitkiler :

Bitkiler kavramı şairin şiirlerinde kullanılan kelimeler şairin duygu ve düşünce dünyasına ait

izler taşımaktadır. alanı içerisinde *ağaçlar, çiçekler ve yabani bitkiler* olmak üzere üç alt başlık yer almaktadır. Farklı coğrafyaları ve iklimleri görme fırsatı bulan şair, şiirlerinde bunu ustalıklı kullanır.

Yabani bitkiler alt başlığında *diken, meyan, ot* gibi kelimeler ön plana çıkar.

Attilâ İlhan adı geçen kitaplarında *nergis, akşam sefası, zambak, gül, karanfil* ve daha birçok çiçek adına yer vermiştir. Ege ve Akdeniz Bölgelerinde yetişen *erguvan, ihlamur, manolya, karabiber, palmye ağaçları* ve hemen her bölgede yetişen *akasya* da Attilâ İlhan'ın şiirlerinde yer almaktadır. Bu ağaçların buldukları ortama verdikleri doğal güzellikleri şiirlerine yansıtarak doğa ile şiirlerini bütünleştirmiştir.

4. Hayvanlar :

Bu kategoride yabani hayvanlar, deniz canlıları, kuşlar, memeli hayvanlar, böcekler olarak beş alt bölüm oluşturulmuştur. Bu kapsamdaki kelimeler incelendiğinde çakal, sansar, yılan gibi hayvanlara daha fazla yer verildiği görülür. Deniz canlılarından balık ön plana çıkar. Tam bir deniz tutkunu olan İlhan için *martı* da ilham kaynağıdır. Ayrıca *atmaca, bülbül, baykuş, leylek, kuğu* gibi kuş isimleri daha çok benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Memeli hayvanlardan at, böceklerden ise örümcek, sinek, tırtıl gibi hayvanlara şiirlerinde yer vermiştir.

5. İnsan

İnsan kavram alanı tek boyutta algılanamayacak çok geniş bir alandır. Bu sebeple alt başlıklar oldukça geniş tutulmuş ve on kategori elde edilmiştir.

İnsan vücudu kavram alanında ağız , ayak , baş , burun , dudak , kan , yüz, kulak , yürek gibi kelimeler kullanılmış, ama ön plana çıkan kelime göz olmuştur.

Beş duyu kavramı alanında görme , tatma , koklama, işitme , dokunma gibi beş duyuya yer verilmiştir. Görme ve işitme duyularının ön plana çıktığını görürüz. Cellat, ceset, idam, merhum, mezar, intihar gibi kelimeler bize şairin yaşadığı dönemi fazlasıyla hissettirir.

Doğum, Ölüm kavram alanı içinde cellat, ceset, doğmak, idam, intihar, merhum, mezar, öldürmek, ölüm, pîr-i faniler, sağ gibi kelimeler yer almaktadır. Doğum, ölüm kavram alanı içinde karamsar duyguları ön plana çıkaran kelimelerin vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca insan hayatında bir bitişi temsil eden ölüm, şiirlerde sıkça yer alır.

Hayat ve hayatın çağları kavram alanı içinde anı, büyüme, can çekişmek, çocuk, çocukluk, doğum, genç, gençlik, hayat, ihtiyar, ömür, ömr-i zerefaşan, yaş, yaşam, yaşlı, yaşlanmak kelimeleri yer almaktadır. Attilâ İlhan, yaşlılık döneminde ölüm ve yalnız kalma korkusunu derinden hisseder. Özellikle şairin son dönem şiirlerinde öne çıkan bu duygular şairin çocukluk ve gençlik yıllarına özlem duymasına sebep olmuştur. Bu duygular şairin söz varlığında da yer alır.

Hastalık kavram alanında ise kanser , bronşit , miyop , bulantı , verem gibi hastalık adları kullanılmıştır.

5.1. Bağımlılıklar ve Zararlı Maddeler

Bağımlılıklar ve Zararlı Maddeler kavram alanı şairin şiirlerinde kullanılan kelimeler şairin duygu ve düşünce dünyasına ait izler taşımaktadır. Bu kategoride alkol, sigara , içki , esrar , eroin gibi kelimeler kullanılır. Şairin dostlarıyla bulunduğu sofralardaki içeceği ise genellikle alkollü içeceklerdir.

İnsan sağlığı ile ilgili olarak zehir , iğne , serum , eczane , şurup , aşı , acil servis , yoğun bakım kelimeleri şiirlerinde yer almıştır. Bu kelimelerin de olumsuz ifadeler olduğu ve ölümü çağrıştırdığı açıktır.

“...an gelir Attilâ İlhan ölür’.
Görünmez bir mezarlıktır zaman
Şairler dolaşır saf saf
tenhalarında şiir söyleyerek .
Kim duysa ... Korkudan ölür
- tahrip gücü yüksek –
saatli bir bombadır ... Patlar
An gelir
Attila ölür...” (İlhan, 2001: 68).

5.2. Evlilik, Aile, Akraba

Şair, bu alan içerisinde anne kelimesini şiirlerinde sıkça kullanmıştır. Cinsiyet konusunda kadın, erkeklere kıyasla daha ön plandadır. Özellikle bakımlı, güzel, cezbedici ve hafifmeşrep kadınları konu alır. Genellikle uzun boylu olmasıyla dikkat çeken “adam” az kullanılmıştır. İnsan Karakteri alt başlığı içinde kullanılan kelimeler oldukça fazladır. Bu kavram alanı içinde alaycı, alingan, cana yakın olmak, cefakâr, ciddi, derbeder, donuk, durgunluk, edepsiz, esrarlı, hırçın, ikircikli, inat, iyimser, karakter, insan, karamsar, kötümser, marifet, mazlum, meraklı, mevzun, müşfik, nobran, özgün, sinsî, soğuk, soğukkanlı uysal olmak, uyumsuz, ürkek, zeki, zurefa-yı kirâm vb. kelimeler bulunur.

5.3. Kişi Adları ve Unvanları

Şairin hayatına dokunan onun zihnî ve hissî dünyasını besleyen kişi adları fazlasıyla yer bulur. Şüphesiz bunlardan en önemlisi *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*’ tür. Diğer bir isim de Türk edebiyatının önemli şair ve düşünce adamlarından *Nazım Hikmet*’ tir. Lakap ve isimlendirmeler başlığı altında ise *tutuklular, yalnızlar ve ölü* kelimeleri bulunur.

6. Maddi Kültür

Besinler; yiyecek ve içecek olarak iki bölümde incelenmiştir. Yiyecekler kavram alanı içinde ayva, böğürtlen, ceviz sucukları, çilli kayısı, dut pekmezi, çikolata, incir, ekmek, karabiber, karpuz, kuru üzüm, lahmacun, kelle şekeri, peynir, turunç, yağ, lokma, meyve gibi kelimeler yer almaktadır. İçecek kavram alanı içinde ise su, çay, kahve ve soğuk ve uzun kış günlerinde vazgeçilmez bir içecek olan sahlep kullanılmıştır. Ayrıca; şarap, viski, votka, bira gibi alkollü içeceklerin de şiirlerde yer aldığını görürüz.

Giyimler kavram alanı içinde şair için önemli bir eşya olan kasket ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte sarık, bere, bluz, ceket, gömlek, kürk, kravat, pabuç, pelerin, cübbe, blucin, pantolon gibi kelimeler de yer alır. Takı kavram alanı içinde ise gözlük ve çanta kullanılır.

6.1. Ev ve Ev Eşyaları

Ev ve Ev Eşyaları kavram alanının alt başlığında kullanılan kelimeler şairin duygu ve düşünce dünyasına ait izler taşımaktadır.

İnsanlara özgür bir yaşam alanı sunan köşk, konak, apartman gibi konut adları yer alır. Ev ve mutfak eşyaları kavram alanındaysa *boy aynaları, konsol aynaları, sedirler, gece lambaları, şaşalı kristal vitrinler ve gümüş semaverler* bizlere muhteşem bir görüntü sunan avizelere de bulunur.

Aletler, eşyalar kavram alanındaysa *silah, pipo, siren, nargile, puro, ustura, tığ, steteskop*; eşyalar kavram alanı içinde *bavul, ayna*, cam anlamındaki

billûr, ip, düğme, kapı, kepenk, radyo antenleri, tespih, korkuluk, kilit, daktilo, mermi, kürsü, yelpaze, zil, pencere gibi daha birçok kelime karşımıza çıkar. Bununla birlikte bu dönemde gerçekleştiren ağır işkencelere işaret eden *yağlı kement* de şiiirlerde sıkça kullanılan bir kelimedir.

6.2. Ülke, Şehir ve Diğer Mekânlar

Ülke, şehir kavram alanı içinde şairin gözlemeleme fırsatı bulduğu yurt içi ve yurt dışı birçok ülke ve şehir adına rastlanmaktadır. Farklı kültürlerle iletişim hâlinde olmayı seven şair, çeşitli kültürlerden edindiği kazanımları şiiirlerine ve hayatına uygulamıştır. Şiiirlerinde Anadolu başta olmak üzere *İzmir, Ankara ve İstanbul* gibi kentlere sıkça vurgu yapması dikkati çeker.

Yer, mekân ve yapılar kavram alanı içinde Osmanlı mimarisini yansıtan *camiler, çeşmeler, saraylar, köprüler, kubbeler, fiskiyeler* vb. yapılar şiiirleri süsleyen unsurlardır. Bununla beraber edebî toplanma alanları olan *pastaneler, oteller, fakülteler, kiraathaneler; Gülhane Parkı, han, Dolmabahçe, Haydarpaşa, Heybeliada* gibi oldukça fazla yer ismi ortaya çıkar. Özellikle siyasi suçluların sorgusunun yapıldığı *Sansaryan Hanı, hapishane* ve aynı anlam dairesi içindeki *mahpushane, tecrit, zindan, mahkeme, avlu* da yer alır. Nazım'ın şiiirlerinde yer alan *Serez* çarşısı da mısralarda karşımıza çıkar.

6.3. Ekonomi,

Ekonomi ile ilgili kavramlar, insan hayatı ile iç içe olduğu ve insanları yakından ilgilendirdiği için çok sık kullanılmıştır. Ticaret ve iş kapsamında *gece vardiyası, ithal etmek, kefil, simsar, ihracat, hizmet, üretim* gibi kavramların yanında parayla ilgili olarak *çek, senet, dolar, mark, Türk lirası, nafaka, borsa, bilanço, harçlık, fiyat* gibi kelimeler şiiirlerinde sıkça yer alır. İnsanların yaşam biçimlerini ilgilendiren *yoksul* ve *zengin* kelimeleri, ayrıca meslekler ve iş hayatıyla ilgili olarak *amele, tornacı, biletçi, avcı, basın, garson, berber, sendikacı, şair, sermuharrir, tıbbiyeli, vekilharç, müdür, olan Levantenlere de şiiirlerinde yer vermiştir*. Ayrıca, ekonomiye dayalı olarak tarım konusunda *bahçe, ırgat, mahsul, tohum* gibi kelimeler de kullanılmıştır.

6.4. Dil

Bu kapsamda şairin şiiirlerinde betimlediği farklı kültürdeki kişilerin konuştuğu diller incelendiğinde *Almanca, İbranice, Rumca ve Rusçanın* karşımıza çıktığı görülür.

Attilâ İlhan şiiirlerinde Türkçe kelimeler kullanmaya özen gösteren bir şairdir. Zaman zaman dönemin anlayışı itibariyle şiiirlerinde Klasik Türk Edebiyatı'nın izleri görülse de şiiirlerini Osmanlıca kelimelerle yazmayı tercih etmez. Ancak; Osmanlıcanın kelime dünyamızdaki zenginliğini kabul eder.

Şair, şiirlerinde Türkçe kelimelerle toplumcu bir çizgide bir üslûp oluşturmuştur. Şair, halk şiirlerine, türkülere özgü deyim ve atasözlerini çağdaş şiire aykırı düşmeyecek şekilde kullanmıştır.

6.5. Etnik/Etnisite

Etnik/etnisite bölümünde *Çerkez, İngiliz, Macar, Tatar, Türk, İtalyan* gibi millet isimlerinden başka, bir dönem var olan *Naziler* ve ilkel hayat süren *yamyamlar* da şairin kullandığı kavramlardır.

6.6. İletişim

İletişim kategorisinde *gazete, televizyon, telsiz, posta, yayın, tefrika, röportaj ve telefon* gibi kelimelere ek olarak *ulak* yer alırken, teknolojik aletler kapsamında *flash-Back* ve *projektör* yer almaktadır.

6.7. Güzel Sanatlar

Güzel sanatlarla ilgili olarak *müzik, yazma sanatı, edebiyat, resim, fotoğraf, tezhip, sinema* gibi çeşitli dallarda sanatsal derinliğe sahip olan Attilâ İlhan bu dallar üzerinde hassasiyetle durmuştur. Şairin birçok şiiri bestelenmiş ve çeşitli sanatçılar tarafından seslendirilmiştir. Bunlardan en meşhuru *mahurdur*. Bu kavram alanı içerisinde *Türk musiki makamları* ve kullanılan enstrümanlara da yer verilmiştir. Şiirle birleşen müzik makamları Şairin şiirlerine ayrı bir anlam ve değer katar. Bu bağlamda birçok kelime kullanılmıştır.

6.8. Yazma Sanatı

Şairin yazı hayatında en çok kullandığı kavramlardan biri de doğal olarak edebiyatla ilgili olanlardır. Divan edebiyatı şiir geleneğini yansıtan *kaside, gazel, manzume, muhammes, murabbanın* yanı sıra *el yazması divan* da yer alır. Ayrıca; *mektup, nokta, mısra, şiir ve roman* kelimeleri onun şiirlerini zenginleştirir. Attilâ İlhan şiirlerinde *yazım kurallarını* reddederek şiirlerinde kullanmamıştır. Büyük harf-küçük harf, virgül, nokta vb. kavramlar şiirlerde yer almamaktadır. Bu anlayışla şair kuralları yıkarak kendine daha özgür bir alan yaratma peşindedir. Fotoğraf ve tezhip kapsamında *resim ve tablo* yer alır. Şairin kız kardeşi *Çolpan İlhan (Alışık)*'in sinema alanında çok başarılı olması sebebiyle sinemanın estetiğine vakıf olan şair, sinema için senaryolar yazmış birçok eseri dizi ve film yapılmıştır. Şiirlerinde sinema zevkini yansıtan kelimelere de yer vermiştir.

6.9. Yol ve Ulaşım Araçları

Yolculuk, şairin hayatında önemli bir yer tutar. Bu yüzden olacak ki bu alandaki kavramlar şairin şiirlerinde sıkça kullanılmıştır. *Asfalt, gar, demir-*

yolu geçidi, kaldırım, ray, viraj, yol, tünel, sürücü, peron gibi kavramları sayabiliriz. *Katar* da eski Türkçede *tren* manasında olup özellikle *marşandiz katarı* adıyla söz varlığı içerisinde yer almıştır. Trafik ve taşıtlar kapsamında *Alman şilebi, araba, bisiklet, atlı tramvay, direksiyon, dolmuş, hız, helikopter, ifaiye sirenleri, lastik, otobüs, tekerlek, tren, uçak gemisi* gibi çeşitli kelimeler yer alır. Deniz ve denizcilik ile ilgili olan *vapur, tekne* gibi deniz araçları da fazlaca kullanılan kelimeler arasındadır.

6.10. Mesafe, Ölçü ve Yön

Şair, mesafe konusunda en fazla *uzak* kavramını kullanmıştır. Belki eli ve gücü yetmediği şeyler için veya geçmişte kalan eski günlere duyduğu özlemin hasretini çektiği için bu kavramı sıkça kullanmış olabilir. Ayrıca *derin, dip, metre, ölçü, geniş, kalın, ince, litre, eksik, fazla, yüksek, uzun, kısa* vb. kelimeler de şiirlerinde yer almaktadır. Yönler kavram alanında *arka, alt, aşağı, yukarı, içeri, sağ, sol, üst, zemin, ön, orta* gibi kelimeler şiirlerinde yer almaktadır.

6.11. Hükümet, Siyaset, Yasama, Hukuk, Suç ve Rütbe

Yönetim kavram alanında *cumhuriyet, seçim, meclis, kurultay, hürriyet, istiklâl, parti, sağcı, solcu, vekil, hükümet, teşkilât-ı mahsusa, devrim, devrimci, komünist, hak, duruşma, kanun, mahkeme, sanık, alarm, kelepçe, sorgu, kelepçe, fedai, nöbet, devriye, mermi, kurşun, mevkuף, cezaevi, barut, bıçaklı, namlu, örgüt, tehdit, sabıka kaydı, yasak, darağacı, asılmak, derdest eylemek, sürgün* vb. kelimeleri sıkça kullanmıştır.

Ordu, savaş ve rütbelere konularında da *asker, harp, hassa subayları, divan-ı harb, sırma apolet, kılıç, ordu, mızrap, paşa, rütbe, savaş, su-bay, süvari, zırh, kolağası, miralay* gibi Osmanlı askerî sistemine ilişkin kelimeler de Şair'in şiirlerinde yer almaktadır. Hatta İkinci Dünya Savaşı öncesi Rusya'nın Almanlarla yaptığı savaşı hatırlatan Dnieperopetrovsk Garnizonu kelimesini kullanması da dikkati çekmektedir.

6.12. Eğitim

Eğitim kavram alanında *deFTER, mektep, kitap, okul, sınıf, tebeşir, öğrenci, kalem, ilkokul, lise* ön plana çıkarken; alışveriş kavram alanında günlük hayatta karşımıza çıkan *çarşı, esnaf, müşteri, pasaj* gibi kelimeler yer alır. El sanatları kapsamında *dantel, el örgüsü, örgü, işleme* kullanılmıştır. Renk kavram alanında kullanılan kelimeler şairin psikolojik süreçlerini tamamlar. Bu kavram alanında lacivert, turuncu, yeşil, siyah, eflatun gibi ana renklerin dışında bal sarısı, ay ışığı mavisi, cam yeşili, civev sarısı, dolar yeşili, gece mavisi, alaca, gümüş karanlık, kızıl, parlak yeşil gibi çok sayıda renk adı karşımıza çıkar. Tabiatı ve günlük hayatında karşılaştığı her şeyin inceliklerini

şairlerine yansıtması ve çok çeşitli renkleri kullanması, onun iyi bir gözlemci olduğunun göstergesidir.

6.13. Matematiksel İşlemler ve Semboller

Matematiksel kapsamda şairin şiirlerinde hiç de azımsanmayacak oranda kelime kullanılmıştır. *Artı, çember, çizgi, eksi, sonsuz*; geometrik şekiller kapsamına da dâhil edebileceğimiz *labirent* ve *yamuk* kelimeleri şiirleri zenginleştiren unsurlardır. Sayı kavram alanı içinde ön plana çıkan kelimeler *beş, binlerce, bir buçuk, çift, doksan üç, dokuz yüz kırk bir, ilk, kalabalık, kırk, on, on sekiz, rakam, iki, yarım, yetmiş beş, yedi, üç, üç buçuk, yirmi* sayı adları yer almaktadır.

6.14. Argo

Argo kavram alanında *çakal, panter, yılan, sansar, kurt, it, kartal, sırtlan, kirpi* gibi çok sayıda hayvan ismi şiirlerinde yer almıştır. Bu tür kelimeleri insanların karakteristik özelliklerini yansıtmak amacıyla kullandığı söylenebilir.

6.15. Günlük İletişim ve Seslenme Sözlere

Günlük iletişim ve seslenme sözlere söz varlığı içerisinde kalıplaşmış sözler olarak da bilinen ve günlük hayatta sıkça başvurulan kelimelerdir. *Hoş geldin, hadi canım, pardon, selam-üs-salat, tamam, peki, neme lazım, heyhat, sana ne, hay Allah, heyhat, aman, yok canım, bendeniz, elbette, canım efendim, vallahi, boşversene* gibi kelimeler bulunur.

7. Manevi Kültür

Manevi kültür kavram alanı içerisinde yer alan kelimeleri iki başlık altında toplayabiliriz: Dinler ve soyut anlam taşıyan kelimeler.

7.1. Dinler, İnançlar

Bu kapsamda *Allah, Tanrı, tanrıça, cehennem, cennet, Azrail, nur, ezan, sala, mübarek, mü'min, Mevlevî, erenler, günah, dua, mezmur, ilahi, kafir, şehit, şehid-i hürriyet, şeytan*; ibadetleri içeren *namaz, zekât vb.* kelimeler de söz varlığı içerisinde yer alır. Dinler kapsamında *Yahudiler* ve kutsal kitapları olan *Tevrat; Hristiyanlık* dinine mensup kişilere verilen isim olan *Hristiyan* ve onlarla özdeşleşen *haç* şiirlerinde yer almaktadır. Şiirlerde kutsal kitabımızı sadece *Kur'an* olarak, bazen de *şanı yüce, şanlı* sıfatı ile birlikte *Kur'ân-ı azîmüşşân* olarak kullanmıştır.

7.2. Soyut Anlam Taşıyan Kelimeler

Bu bağlamda *anlam, bilinç, bilinçaltı, fikir, hafıza, şuur, sonsuzluk* keli-

meleri kullanılmıştır. Felsefi Kavramlar kapsamında ise *diyalektik* , *mutlak*, *varlık*, *varoluş* gibi felsefi terimlere yer verilmiştir. *Korkunun Krallığı* kitabında yer alan *Serbest Gazeller* bölümünde *Diyalektik Gazel* adıyla bir şiir de yazmıştır.

8. Hayalî, Erdem ve Cinsellik ile İlgili Kelimeler

Metafizik kavramlar alanında hayal dünyasını besleyen *büyük*, *cin*, *hayalet*, *ruh*, *rüya*, *serap*, *uyku* gibi kelimeler şiirlerinde yer alır. Olağanüstü ve fantastik kavramlar kapsamında *canavar*, *ejderha* , *falcı*, *sihir*, *sihirli küre*, *vampire*, *vahşi* gibi kelimeleri şiirlerinde kullanmıştır. Ayrıca erdem ve kusurları yansıtan *doğru*, *şeref*, *yanlış*, *kusur*, *özgürlük*, *kusur*, *şan*, *kimlik*, *yalan*, *yüceltmek* gibi kelimeler kullanılmıştır. Müstehcenlik kavram alanı içinde *cinsellik* *çıplak*, *fahişe*, *şehvet*, *şımarık*, *şûh*, *yosma*, *sevişmek*, *pavyon*, *porno* gibi kelimeler yer almaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, Attilâ İlhan'ın son dönem şiirlerinde şairin düşünce dünyasının *bireysel* anlayıştan sıyrılarak *toplumsal* bir bakış açısına doğru değiştiğini görmekteyiz. Duygu ve düşüncelerini estetik bir biçimde şiirlerine yansıtan şair, yer yer gerçeküstücülere çağrıştıran değişik, güzel ve alımlı imgelerle hayal gücünü ifade etmiş ve pek çok şairi peşinden sürüklemiştir.

Attilâ İlhan, yaşadığı süre içinde dönemin siyasi anlayışının adaletsizliklerine maruz kalmıştır. İlhan'ın şiirleri , dönemin bu ağır ve baskıcı tutumunu aynen yansıtır. Bu sebeple, şiirlerin söz varlığı incelendiğinde *korku* temasının ön plana çıktığı görülür. Ayrıca; *yalnızlık* ve *ölüme yaklaşma duygusu* da onu tedirgin eder. Şair, yaşadığı bu dönemi *Korkunun Krallığı* (1987), *Ayrılık Sevdaya Dahil* (1993) ve *Kimi Sevsem Sensin* (2001) adlı kitaplarına '*psikolojik bunalımlar*' ve '*kişisel gelgitler*' şeklinde yansıtır. İlhan, bu zaman diliminde eskiye dönüşü yaşar. Geçmişte yaşadığı güzel günlere dönmek ister. Günün koşullarından her fırsatta şikayet eden şair için bu dönem âdeta hayatının sonbaharıdır.

Kasketli Şair, *Kaptan*, *Yalnız Şövalye*, *Büyük Yolların Haydutu*, *Gözlüklü Hamdi*, *Ali Kaptanoğlu*, *Abbas Yolcu*, *Ömer Haybo* ve *Tıla Han* gibi birçok mahlas kullanan *Attilâ Hamdi İlhan*, Türk edebiyatının duygu ve düşünce dünyasını derinden etkilemiş ve âdeta kendinden sonraki kuşaklara ekol olmuştur. Entelektüel birikimini farklı türde eserler üreterek sunan şair, Türk edebiyatına damgasını vurmuştur.

KAYNAKÇA

- Çelik, Yakup (2006); *Attilâ İlhan Armağanı Kaptan'a Saygı ile...*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1.bs., Ankara.
- Çelik, Yakup (2007); *Şubat Yolcusu-Attila İlhan'ın Şiiri*, Akçağ Yayınevi, 1. bs., Ankara.
- Gencan, Tahir Nejat (2001); *Dilbilgisi*, Ayraç Yayınevi, 1.bs., Ankara.
- İlhan, Attilâ (1993). *Hangi Edebiyat*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- İlhan, Attilâ (1987). *Korkunun Krallığı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- İlhan, Attilâ (1993). *Ayrılık Sevdaya Dahil*, İş Bankası Kültür Yayınevi, İstanbul.
- İlhan, Attilâ (2001). *Elde Var Hüzün*, İş Bankası Kültür Yayınevi, İstanbul.
- İlhan, Attilâ (2002). *Kimi Sevsem Sensin*, İş Bankası Kültür Yayınevi, 1.bs. İstanbul.
- İlhan, Attilâ (2002). *Tutuklunun Günlüğü*, İş Bankası Kültür Yayınevi, İstanbul.
- İlhan, Attilâ. (1986).“İncesâz 2, hüzzâm, sûz-ı dil-ara, hisar buselik, şetârabân, acemaşirân, bestenigâr, şehnâz”. *Sanat Olayı* .S. 53, s. 41-43.

KAYNAK KİŞİLER

- İlhan, Solmaz (12 Nisan 2017). *Attilâ İlhan'ın Hayatı ve Şairliği Hakkında*. Attilâ İlhan Bilim Sanat Kültür Vakfı, Sıraselviler Caddesi Katip Mustafa Çelebi Mahallesi Billurcu Sokak No:26 kat:2 Taksim Beyoğlu / İSTANBUL
- Sürücüoğlu, İsmail (12 Nisan 2017). *Attilâ İlhan'ın Hayatı ve Şairliği Hakkında*. Attilâ İlhan Bilim Sanat Kültür Vakfı, Sıraselviler Caddesi Katip Mustafa Çelebi Mahallesi Billurcu Sokak No:26 kat:2 Taksim Beyoğlu / İSTANBUL
- Çelik, Yakup (12 Nisan 2017). *Attilâ İlhan'ın Hayatı ve Şairliği Hakkında*. Yıldız Teknik Üniversitesi-Davutpaşa Kampüsü-Fen-Edebiyat Fakültesi/Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, İstanbul.